

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК 371.67«199/200»

DOI <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2024-18.5>

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗМІСТ В ІЛЮСТРАТИВНОМУ МАТЕРІАЛІ ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ УКРАЇНИ, ВИДАНИХ У 90-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

КОДЛЮК ЯРОСЛАВА ПЕТРІВНА

доктор педагогічних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
yp.kodliuk@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0851-3436

ПОГОНЕЦЬ ІВАННА ВАСИЛІВНА

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри мистецьких дисциплін та методик їх навчання
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка
pogonec123@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1973-3189>

У статті розглянуто оновлення змісту ілюстративного матеріалу підручників для початкових шкіл України, виданих у 90-х роках ХХ століття, що відбувалося під впливом реформування національного шкільництва, розвитку теорії шкільного підручника й мистецтва книжкової графіки. Здійснено візуальний огляд ілюстративного матеріалу низки видань означеного періоду. Акцентовано увагу на формуванні національної ідеологічної орієнтації наочних зображень та елементів оформлення. Визначено характерні ознаки в ілюструванні підручників у період становлення державної незалежності України: багатofункціональність і жанрова різноманітність ілюстративного матеріалу; використання системи символів, оформлювальних елементів, знаків-символів; високохудожнє ілюстративне оформлення букварів; експериментальне застосування різноманітних образотворчих технік і прийомів у створенні книжкової ілюстрації, а також яскраво виражений національний зміст зовнішнього оформлення більшості підручників, адресованих молодшим школярам.

Для розв'язання завдань дослідження застосовували джерелознавчий, хронологічний, візуальний та описовий методи.

З'ясовано, що ілюстративний матеріал аналізованих підручників має національне спрямування, помітна зміна ідеології та орієнтація візуального ряду книг на ознайомлення учнів з культурою, традиціями, символікою, побутом українців. Оформлення більшості видань являло собою синтез можливостей слова й зображення, про що свідчить функціональність і жанрова різноманітність ілюстративного матеріалу, використання системи умовних позначень, співзвучність із тенденціями в мистецтві книжкової графіки та національний характер.

Аргументовано актуальність урахування позитивних ідей в ілюструванні навчальних видань 90-х років ХХ століття, у процесі створення візуального ряду для вітчизняних підручників у майбутньому. Подальший науковий розгляд досліджуваної проблеми вважаємо доцільним, оскільки саме підручкова ілюстрація забезпечує першочергове враження від навчальної книги, а відповідність її змісту актуальним запитам суспільства сприяє формуванню національної ідентичності й вихованню патріотичних почуттів у дітей.

Ключові слова: початкова школа, шкільний підручник, ілюстративний матеріал, ілюстрування підручників для початкової школи, зміст ілюстративного матеріалу підручників.

Постановка проблеми. Відповідно до викликів, що постали перед системою освіти в період становлення державної незалежності України (1990–2000 рр.), активізувався процес відродження національної навчальної книги й розроблення основ шкільного підручника нового покоління з урахуванням актуальних потреб освіти, досягнень науково-технічного прогресу та зміни ідеології. Модернізація змісту освіти сприяла оновленню підручкового фонду для початкової школи, а отже, і змінам у конструюванні й ілюструванні нових навчальних видань. У цей період активно досліджували різні питання, пов'язані з вирішенням проблем шкільного підручника: вимоги до укладання навчальних видань, їх структури, оформлення; поліграфічні, санітарно-гігієнічні та естетичні показники якості тощо [6, с. 166].

У сучасних умовах розвитку освіти все більше актуалізується проблема відображення національного змісту в шкільних підручниках, збереженні історичних і культурних цінностей українського народу в освітньому процесі зокрема. Тому аналіз змісту візуального ряду навчальних видань для молодших школярів, які видані в період становлення державної незалежності України (1990–2000 рр.), дасть змогу виявити позитивні ідеї задля їх творчого переосмислення й використання в побудові нових підходів до ілюстрування підручників у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окреслимо теоретичну основу дослідження: проблема репрезентації змісту шкільної освіти в навчальних книгах відображена в роботах Я. Кодлюк, О. Ляшенка, О. Савченко, О. Топузова та ін.; основні аспекти, що стосуються ілюстрування шкільних підручників, були предметом наукових пошуків українських і зарубіжних науковців – І. Бая, А. Гірняка, Б. Карлаваріса, А. Попкова, М. Токар та ін. У контексті заявленої проблеми інтерес становлять дослідження підходів до аналізу якості візуального ряду навчальних видань для дітей (Ф.-М. Жерар і К. Роеж'єр, Н. Хребтова) і розгляд змісту зображень у дитячих книгах і підручниках (Н. Белічко, Т. Гавриленко, М. Токар та ін.).

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в дослідженні особливостей змісту ілюстративного матеріалу вітчизняних підручників, виданих у 90-х роках ХХ століття, які адресувалися молодшим школярам.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань дослідження застосовували такі методи: *джерелознавчий* (аналіз джерельної бази, дотичної до проблеми ілюстрування шкільних підручників); *хронологічний* (розгляд процесу оновлення змісту ілюстративного матеріалу в шкільних підручниках у динаміці, змінах тенденцій і часовій послідовності); *візуальний* (безпосередній огляд ілюстративного матеріалу підручників для з'ясування особливостей його змісту); *описовий аналіз* (використовувався з метою систематизації ознак оновлення змісту візуального ряду аналізованих підручників).

Виклад основного матеріалу. Реформування змісту освіти, що розпочалося в Україні в період становлення державної незалежності, зумовило появу національних шкільних підручників як основних засобів навчання й важливого механізму реалізації оновленого змісту освіти [6, с. 167]. Відтак першочерговими завданнями у сфері освіти було впорядкування законодавчої бази, зміна програм і видання нових підручників, хоча на офіційному рівні ще не було встановлено чітких вимог щодо конструювання й оформлення навчальної літератури.

Проблеми оновлення змісту, структури, ілюстрування та поліграфічної якості шкільних підручників і важливість відображення в них національної ідеології розглядали у вітчизняних педагогічних журналах («Рідна школа», «Шлях освіти», «Українська мова і література в школі», «Початкова школа» тощо). Подальші дослідження цих питань відображено в публікаціях учених у започаткованих у середині 90-х років збірниках наукових праць: «Проблеми сучасного підручника», «Підручник ХХІ століття» (Р. Арцишевський, Л. Березівська, Н. Бібік, Н. Буринська, І. Гудзик, Я. Кодлюк, О. Савченко, О. Топузов, Н. Хребтова й ін.).

Значно розширилося коло художників, які розробляли ілюстративний матеріал для під-

ручників, адресованих молодшим школярам: С. Бондар, З. Васіна, В. Волинський, І. Горобієвська, В. Гура, А. Жуковський, Н. Закревська, Є. Ільницький, Є. Котляр, Н. Панченко, А. Резніченко, С. Скачко, О. Янченко та ін. Також збагатився арсенал художніх технік і прийомів у мистецтві книжкової графіки, що пов'язано передусім зі знайомством митців із раніше забороненими або цензурованими напрямами образотворчого мистецтва ХХ століття (фовізм, експресіонізм, кубізм, сюрреалізм тощо), які почали раптово, але не випадково з'являтися в художніх пошуках у галузі книжкової ілюстрації [8, с. 73].

У візуальний ряд навчальних книг активно вводили недозволені раніше зображення з національним змістом (малюнки української державної символіки, мотиви декоративного мистецтва, сині й жовті кольори тощо). Проте зниження цензурних обмежень щодо укладання та оформлення видань для початкової ланки освіти й тяжіння художників до експериментів у мистецтві книжкової графіки не завжди позитивно впливали на їх ілюстрування. У зв'язку з недостатнім фінансуванням і водночас нагальними потребами швидкого поповнення фонду підручників, які б відповідали оновленому змісту освіти, відбувалося загальне зниження якості поліграфії, часто використовували малюнки з різних

видань попередніх років, що не поєднувалися між собою за стильовими ознаками й новими ідеями ілюстраторів (наприклад, декоративні елементи, створені на основі народних мотивів, поряд із малюнками реалістичного трактування).

Велику увагу в цей час приділяли оформленню й оновленню змісту ілюстративного матеріалу букварів. Прикладом вдалого поєднання класичних і новаторських на той час художніх прийомів в ілюструванні шкільних підручників можна вважати «Материнку» Д. Чередниченка (1992) [9], автором ілюстрацій цього видання є З. Васіна. У візуальному ряді спостерігається використання української народної картини як основи загального художнього задуму; сюрреалістичне трактування деяких об'єктів в окремих ілюстраціях (наприклад, зображення сонця у вигляді дівчинки-українки, яка ніби йде понад хмарами [9, с. 156]) [6, с. 166]. Оформлення обкладинки з «деревом життя», зміст сюжетних ілюстрацій і відповідне оформлення буквиць дають змогу зануритися в особливості та традиції української культури (рис. 1).

Національний колорит яскраво відображено в оформленні «Букваря» для першого класу авторів Н. Скрипченко, М. Вашуленко (1997) [7]. У візуальному ряді видання спостерігаються складні художні композиції,

Рис. 1. Д.С. Чередниченко «Материнка. Український буквар» 1 клас, 1992 р. (Київ : Освіта):
1 – обкладинка підручника; 2, 3 – сторінки підручника

створені на основі відображення національного одягу, побуту людей, символів, образів народних казок тощо. Яскрава динамічна композиція на палітурці, де введено зображення синьо-жовтого прапора. У всьому оформленні цього видання домінує складний художній малюнок, через який представлено різні види ілюстрацій (карта, схема, таблиця, портрет). Попри те що побудова візуального ряду базується на принципі «від простого до складного» (розміщення на початку підручника змістовних ілюстрацій без тексту, кількість і складність яких поступово збільшується; відповідно, ускладнюються й завдання для роботи з наочним рядом), а зображення характеризуються високохудожністю [6, с. 169], вони складні для сприймання дітьми молодшого шкільного віку через надмірну деталізацію, динамічність, ракурси, зображення перспективних скорочень тощо (рис. 2).

Зазначимо, що збагачення уявлень молодших школярів про історію, традиції, звичаї, побут українського народу, відомих українців, природу, державну символіку тощо забезпечувалося візуалізацією образу Батьківщини завдяки введенню відповідних зображень у структуру навчальної книги [3, с. 57].

Поширеним прийомом в ілюструванні видань зазначеного періоду є «олюднення» тварин: зображення тварин, персонажів казок в українському одязі й у звичних для україн-

ців побутових ситуаціях (наприклад, ілюстрації до казок «Коза-Дереза» та «Два півники» в «Букварі» Н. Скрипченко, М. Вашуленко (1997)) [6, с. 170].

Загалом букварі, видані в 90-х роках минулого століття, можна вважати прикладом вдалої комплексної роботи над підручником для молодших школярів і репрезентації в їх візуальному ряді національного змісту. Ілюстративний матеріал цих книг характеризується високою ілюстративністю, зрозумілістю, різноманітністю наочних зображень; спостерігається значна кількість малюнків із текстовками, які представлені методично доцільно, з чіткими й зрозумілими підписами; візуальний ряд мотивує до навчальної діяльності й виховує не лише свідоме ставлення до Батьківщини, а й естетичний смак завдяки високій якості та естетичній цінності зображень, оптимальності кольорової гами тощо [6, с. 170–172].

В ілюструванні підручників, що забезпечували вивчення навчального предмета «Українська мова» [1], хоч і спостерігається тенденція до їх «осучаснення», відповідно, до оновленого змісту освіти, проте якість самих зображень часто була низькою, що візуально простежується під час їх розгляду (обмежена кольорова гама, надмірне узагальнення, спрощення тощо).

Позитивним вважаємо збільшення кількості ілюстрацій, зміну їх ідеологічного й функціонального характеру: на відміну від

Рис. 2. Н.Ф. Скрипченко, М.С. Вашуленко «Буквар» 1 клас, 1997 р. 11-ге вид., перероб. (Київ : Освіта): 1 – обкладинка підручника; 2 – розворот підручника

зображень, які пропагували радянську ідеологію на сторінках навчальних видань попередніх десятиліть, ілюстратори почали розробляти більш функціональний візуальний ряд із використанням фотографій та умовних позначень (рис. 3) [6, с. 171].

У досліджуваній період спостерігається розмаїття читанок авторів Н. Скрипченко, О. Савченко [7], Н. Волошиної, О. Верес та ін. Прикметно, що різні видання цих книг містили однотипний, часто однаковий ілюстративний матеріал, а відрізнялися між собою лише оформленням палітурок і форзаців. Зауважимо, що саме зовнішнє оформлення й навіть назви підручників («Писанка», «Ластівка», «Наталочка») мали яскраво вира-

жений національний зміст (рис. 4). Загалом візуальний ряд цих видань охоплює художні малюнки до літературних текстів, репродукції картин художників, фотографії, портрети; продовжували використовувати ілюстрації з видань попередніх десятиліть. У нових підручниках, порівняно з тими що вийшли друком раніше, було значно зменшено кількість ілюстрацій. Водночас вводили портрети заборонених раніше класиків української літератури й історичних постатей, використовували багато декоративних елементів (орнаменти, заставки, кінцівки), характерних для українського народного мистецтва [6, с. 172].

Підручники з математики представлені в основному виданнями М. Богдановича [2],

Рис. 3. М.А. Білецька, М.С. Вашуленко «Українська мова» 2 клас, 1991 р. 4-те вид., доп. і перероб. (Київ : Рад. школа): 1 – обкладинка підручника; 2, 3 – сторінки підручника

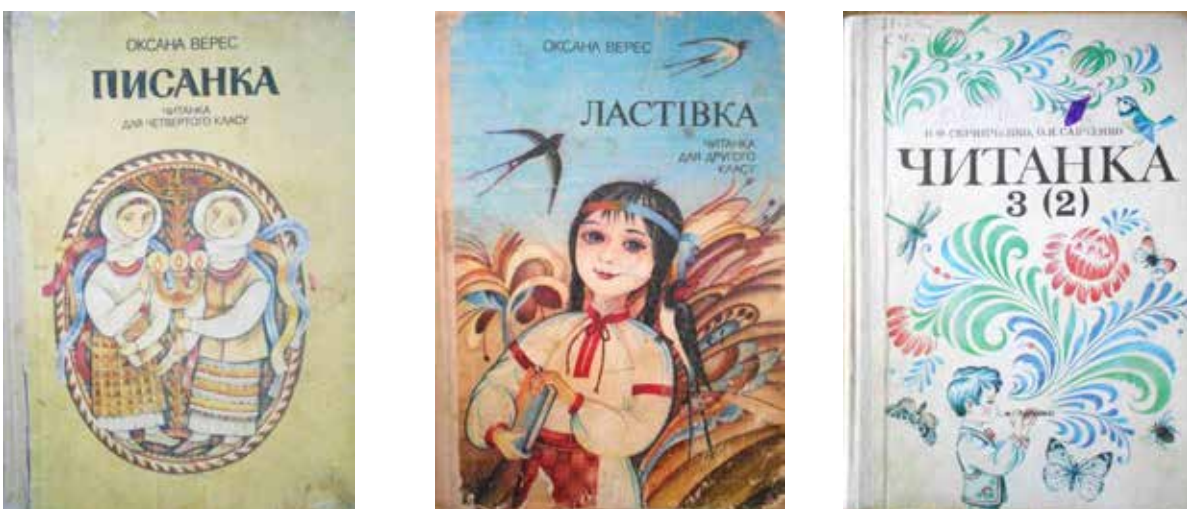

Рис. 4. Приклади обкладинок підручників для читання, виданих у 90-х роках минулого століття

які часто перевидавали. Ілюстрування цих видань базувалося на використанні в основному предметних малюнків, що відображали зміст завдань чи доповнювали їх, таблиць, схем, діаграм, «помічника» (казковий персонаж, який «супроводжує учня») [6, с. 176]. Зауважимо, що малюнки національного спрямування практично відсутні; подекуди в задачах є зображення українських міст і карти України в жовтому й блакитному кольорах (рис. 5).

Натурне обстеження й аналіз ілюстративного ряду підручників із природознавства («Світ навколо тебе», 2 клас, Н. Бібік,

Н. Коваль (1991); «Природознавство», 3 (2) клас, Н. Коваль, Л. Нарочна (1995); «Природознавство», 4 (3) клас, Н. Коваль, Л. Нарочна (1997) та ін.) дає підстави стверджувати, що в їх ілюструванні практично відсутні зміни. У перевиданнях книг лише були вилучені ілюстрації з радянською символікою і змістом, а в основному концепція візуального ряду залишалася такою самою, як і в попередніх виданнях, хоч і зазнали формальної трансформації окремі малюнки. Варто зазначити, що в ілюструванні навчальної літератури із цього предмета спостерігається використання великої кількості фотографій [6, с. 177].

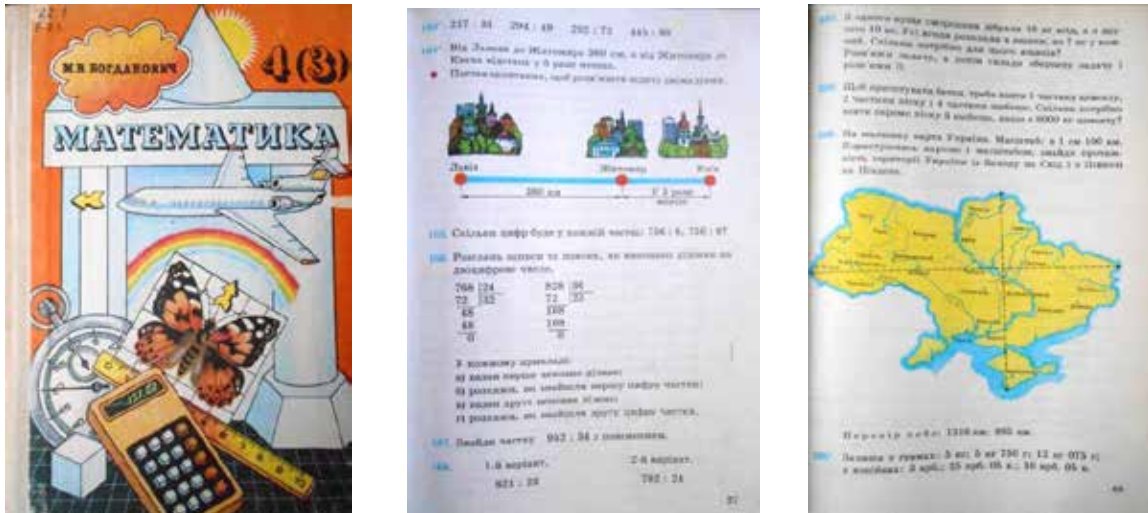

Рис. 5. М.В. Богданович «Математика» 4 (3) клас, 1993 р. (Київ : Освіта):
1 – обкладинка підручника; 2, 3 – сторінки підручника

Рис. 6. М.А. Кириченко «Образотворче мистецтво» 3 (2) клас, 1992 р. (Київ : Освіта):
1 – обкладинка; 2, 3 – сторінки підручника

Прикладом вдалого поєднання в навчальній книзі ілюстративного матеріалу різних видів (художній малюнок, репродукція, фотографія, схема тощо), відповідно до того де зображення найбільш доцільне, уважаємо підручники з образотворчого мистецтва («Образотворче мистецтво», 1–2 клас, В. Вільчинський (1990); «Образотворче мистецтво», 3 (2) клас, М. Кириченко (1992); «Образотворче мистецтво», 3 (2) клас, М. Кириченко (1997) та ін.). Аналіз цих видань свідчить про високий професіоналізм укладачів та ілюстраторів, урахування ними тогочасних тенденцій і технічних можливостей.

Видання авторства М. Кириченка [4] оформлені з використанням усіх відомих на той час видів ілюстративного матеріалу, які застосовували в структурі підручників відповідно до свого функціонального призначення. На початку розділів розміщені заставки, що відображають зміст навчального матеріалу, серед ілюстрацій наявні репродукції картин художників, приклади учнівських малюнків, технічні малюнки, що пояснюють етапи роботи над завданнями, фотографії й художні зображення пам'яток мистецтва та інших предметів матеріальної культури України тощо [6, с. 178].

Цікавим елементом рубрикації, що був обов'язковим у візуальному ряді всіх видань 90-х років минулого століття, є піктограми (невеличкі значки чи малюнки, що слугують для виокремлення різних компонентів підручника), у вигляді невеликого стилізованого кольорового об'єкта, а інколи – казкового персонажа.

Використовували також сигнали-символи (позначають завдання підвищеної складності, матеріали для додаткової роботи), хоч до них не завжди подано пояснення. Умовні позначення в основному охоплюють найважливіші види завдань і відповідають змісту, який у них вкладено (наприклад, хатинка означає домашнє завдання, дзвоник – роботу на уроці, знак питання вказує на завдання чи запитання) [6, с. 178–179].

Аналіз ілюстративного матеріалу навчальних видань окресленого періоду, адресованих молодшим школярам, дав змогу виокремити

ідеї, які доцільно враховувати в ілюструванні підручників для шкіл першого ступеня в Україні:

- використання системи ілюстративного матеріалу з вираженим національним змістом (синьо-жовті кольори, зображення державних символів, створення оформлювальних елементів на основі творчої переробки мотивів народних розписів, вишивки тощо, фотографії й малюнки пам'яток національного значення тощо);

- використання зображень, які демонструють особливості побуту українського народу й впливають на життєвий досвід молодших школярів;

- оформлення навчальної книги з дотриманням стильової єдності всіх наочних і декоративних елементів; орієнтація на стилі книжкової графіки, які розвивали українські художники-графіки (Г. Нарбут, О. Кульчицька та ін.);

- високохудожність і поліграфічна якість візуального ряду;

- можливість уведення у візуальний ряд підручників цікавих для українських дітей персонажів (образи з українських казок і міфології) та героїв.

Висновки. Аналіз ілюстративного матеріалу підручників для початкової ланки освіти, виданих у період відродження національної школи в Україні (90-ті роки ХХ століття) указує на помітну зміну ідеології та орієнтацію візуального ряду видань на ознайомлення учнів з культурою, традиціями, символікою, побутом українців. Оформлення більшості видань являло собою синтез можливостей слова й зображення, про що свідчить функціональність і жанрова різноманітність ілюстративного матеріалу, використання системи умовних позначень, співзвучність із тенденціями в мистецтві книжкової графіки та національний характер. Подальший науковий розгляд досліджуваної проблеми вважаємо доцільним, оскільки саме підручником ілюстрація забезпечує першочергове враження від навчальної книги, а відповідність її змісту актуальним запитам суспільства сприяє формуванню національної ідентичності й вихованню патріотичних почуттів у дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецька М.А., Вашуленко М.С. Українська мова : підручник для 2 кл. чотириріч. початкової шк. 4-ге вид., доп. і перероб. Київ : Рад. школа, 1991. 272 с.
2. Богданович М.В. Математика : підручник для 4 кл. чотирирічн. і 3 кл. триріч. початкової шк. Київ : Освіта, 1993. 240 с.
3. Гавриленко Т.Л. Образ Батьківщини в підручниках з читання для молодших школярів у період відродження національної школи в Україні (90-ті рр. ХХ ст.). *Українські педагоги про національно-патріотичне виховання* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару / ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського та ін. Київ, 2016. С. 56–57. URL: <http://dnprb.gov.ua/wpcontent/uploads/> (дата звернення 13.03.2024).
4. Кириченко М.А. Образотворче мистецтво : підручник для 3 кл. чотириріч. і 2 кл. триріч. початкової шк. Київ : Освіта, 1992. 128 с.
5. Кодлюк Я.П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті : підручник для магістрантів та студ. пед. ф-тів. Київ : Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2006. 368 с.
6. Погонєць І.В. Педагогічні основи ілюстрування підручників для початкових шкіл України (друга половина ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2021. 425 с.
7. Скрипченко Н.Ф., Вашуленко М.С. Буквар : підручник для 1 кл. чотириріч. і триріч. початкової шк. 11-те вид., перероб. Київ : Освіта, 1997. 144 с.
8. Токар М.І. Образи героїв української дитячої літератури в книжковій ілюстрації другої половини ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.05 / Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв, Львів. нац. акад. мистецтв. Львів, 2018. 403 с.
9. Чередниченко Д.С. Материнка Буквар : підручник для 1 кл. чотириріч. і триріч. початкової шк. Київ : Освіта, 1992. 160 с.

NATIONAL CONTENT IN THE ILLUSTRATIVE MATERIAL OF TEXTBOOKS FOR PRIMARY SCHOOLS OF UKRAINE, PUBLISHED IN THE 90S OF THE 20TH CENTURY

KODLIUK YAROSLAVA PETRIVNA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University

POHONETS IVANNA VASYLIVNA

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor
Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko

Introduction. *The period of state independence Ukraine (1990–2000) is characterized by intensification of the revival process national textbook and the development of the basics of a new school textbook generation, taking into account the current needs of education, scientific achievements technological progress, as well as the dominant ideology in society. Modernization the content of education led to the updating of the textbook fund for primary schools, and hence a change in approaches to illustrating new educational publications. In the focus was on general theoretical issues related to problem solving school textbook: requirements for compiling educational publications, their structure, design; printing, sanitary and aesthetic quality indicators.*

The purpose of the article is to study the peculiarities of the content of the illustrative material of domestic textbooks, published in the 90s of the 20th century, which were addressed to younger schoolchildren.

Methods. *Source science, chronological, visual and descriptive methods were used to solve research tasks.*

Results. *It was found that the illustrative material of the analyzed textbooks has a national orientation, a noticeable change in ideology and the orientation of the visual series of books to familiarize students with the culture, traditions, symbols, and everyday life of Ukrainians. The design of most editions was a synthesis of the possibilities of words and images, which is evidenced by the functionality and genre diversity of illustrative material, the use of a system of conventional designations, consonance with trends in the art of book graphics, and national character.*

The article examines the updating of the content of the illustrative material of textbooks for primary schools in Ukraine, published in the 90s of the 20th century, which took place under the influence of the reform of national schooling, the development of the theory of school textbooks and the art of book graphics. A visual inspection of the

illustrative material of a number of publications of the specified period was carried out. Attention is focused on the formation of the national ideological orientation of visual images and design elements. Characteristic features of illustrating textbooks during the period of state independence of Ukraine were determined: multifunctionality and genre diversity of illustrative material; use of a system of symbols, design elements, signs-symbols; highly artistic illustrative design of primers; experimental application of various visual techniques and techniques in the creation of book illustrations, as well as a pronounced national content of the external design of most textbooks addressed to younger schoolchildren.

Originality. *Studying the experience of illustrating educational literature for primary schools of this period is important in clarifying the achievements and shortcomings of this industries in order to creatively rethink them and use them in building new ones approaches to creating a visual series for textbooks in the future.*

Conclusion. *The relevance of taking positive ideas into account is illustrating educational publications during the 90s of the 20th century, in the process of creating a visual series for domestic textbooks in the future. Further scientific consideration of the researched problem is considered expedient, since it is the textbook illustration that provides the primary impression of the textbook, and the correspondence of its content to the current demands of society contributes to the formation of national identity and the education of patriotic feelings in children.*

Key words: *primary school, school textbook, illustration of textbooks for primary school, illustrative material of the school textbook, tendencies of illustrating textbooks, national content of illustrations.*

REFERENCES

1. Biletska, M. A., & Vashulenko, M. S. (1991). *Ukrainska mova* [Ukrainian language]. (4th ed.). Rad. shkola.
2. Bohdanovych, M. V. (1993). *Matematyka* [Mathematics]. Osvita.
3. Havrylenko, T. L. (2016). *Obraz Batkivshchyny v pidruchnykakh z chytannia dlia molodshykh shkoliariv u period vidrozhennia natsionalnoi shkoly v Ukraini (90-ti rr. KhKh st.)* [The image of the Motherland in reading textbooks for younger schoolchildren during the revival of the national school in Ukraine (90s of the 20th century)]. *Ukrainski pedahogy pro natsionalno-patriotychne vykhovannia* [Ukrainian teachers on national and patriotic education]: zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. seminaru / DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho ta in. Kyiv. (pp. 56–57). <http://dnpp.gov.ua/wpcontent/uploads/>.
4. Kyrychenko, M. A. (1992). *Obrazotvorche mystetstvo* [Art]. Osvita.
5. Kodliuk, Ya. P. (2006). *Teoriia i praktyka pidruchnykotvorennia v pochatkovii osviti* [Theory and practice of textbook-creating in primary school]. *Informatsiino-analitychna ahentsiia "Nash chas"*.
6. Pohonets, I. V. (2021). *Pedahohichni osnovy iliustruvannia pidruchnykiv dlia pochatkovykh shkil Ukrainy (druha polovyna KhKh stolittia)* [Pedagogical basics of illustrating textbooks for primary schools of Ukraine (second half of the 20th century)]. [Candidate's thesis, Ternopilskyi nats. ped. un-t im. V. Hnatiuka].
7. Skrypchenko, N. F., & Vashulenko M. S. (1997). *Bukvar* [Primer]. (11th ed.). Osvita.
8. Tokar, M. I. (2018). *Obrazy heroiv ukrainskoi dytiachoi literatury v knyzhkovii iliustratsii druhoi polovyny XX st. – pochatku XXI st* [Images of heroes of Ukrainian children's literature in book illustration of the second half of the XX – beginning of the XXI century]. [Candidate's thesis, Lviv].
9. Cherednychenko, D. S. (1992). *Materynka Bukvar* [Primer]. Osvita.